

Lidé tancují pro bohy i pro radost

57. TANEC

Přestože máme o tancování svoji „jasnou“ představu, jak má správně vypadat, pojetí tanců bylo a je různorodé. U některých indiánů je bylo možné i darovat, jinde k nim zase patřilo vytrhávání vlastní kůže... Záměrné pohyby těla (často za doprovodu hudby nebo zpěvu) se objevují všude na světě. Vědci vypracovali různé „teorie tance“, jež akcentují katarzi jedince, příspěvek k soudržnosti dané komunity, uvolnění emocí nebo symbolickou řeč pohybů.

Karnevaly v Riu de Janeiru jsou oslavou pohybu, života i těla (2017). Wikimedia Commons, public domain

Tanec sbližuje, a to i na swingových retro akcích (2013). Foto Martin Pinkas

Jsou to nejmenší lidé světa, u nichž ani dospělí muži nemívají přes 1,5 metru výšky: afričtí Pygmejové. Kromě etnografa Pavla Šebesty mezi nimi působil též Colin

Turnbull, který nejen že sesbíral cenné nahrávky nativní hudby z pralesa, ale v roce 1961 detailně popsal rovněž pygmejský „tanec včel“. Ten se konal vždy

v medosběrné době, jež bývala pro tento maličký lid tím nejradostnějším a doslova nejsladším obdobím v roce.

Představme si to. Pygmejský tábor se rozdělil na dvě části: muži vytvořili dlouhou řadu a hráli sběrače medu, ženy v druhém zástupu zase včeličky. Obě řady se pak k sobě přibližovaly v tanečním rytmu, rejji; Pygmejky bzučely, zatímco muži šponovali uši a teatrálně naslouchali jejich „příletu“.⁷⁴⁶ Najednou však ženy zdvihly klacíky a klepaly či píchaly do svých chlapů, či spíše nevysokých „chlapíčků“, jako by je bodal hmyz. Načež pak svorně zapálili dýmající oheň, začali hrát na píšťaly a tleskat, aby kouřem a magickou písní přivábili medonosky. To se opakovalo den co den do noci po dobu medové sezony. A bylo při tom plno veselí.

„Tato slavnostní zábava v sobě zahrnuje tři – pro nás odlišné – kulturní prvky; je ve své podstatě velice zábavnou, radostnou hrou; ale svou speciální choreografií, rytmem a pohyby už představuje velice náročné taneční představení; a celý dojem umocňuje pocit, že v tanci včel je i něco

z magického obřadu,“ shrnuje propagátor etnologie Zdeněk Justoň v knize *Hudba přírodních národů* (1996).⁷⁴⁷ Mnohé aliterární společnosti neměly pro slovo „tanec“ ani srovnatelný pojem, neboť tancování

Tance patřily od nepaměti k rituálům: severoameričtí indiáni v maskách tančili medvědí (1844), ale i bizoní tanec – ten během mandanského obřadu *okipa* (1832). George Catlin, Smithsonian American Art Museum, Wikimedia Commons, public domain

Havajci – stejně jako další Polynésané – si na pohybovém umění zakládali (Louis Choris, 1822). National Library of New Zealand, public domain

I k tancům Ohňozemců v Patagonii patřivala hudba (1873). Archiv autora

Ve starém světě – v Evropě a Africe – se hodně tančilo: dokazují to i scény s hudebníky a tanečnicemi v Egyptě (Nebamunova hrobka, asi 1400 př. n. l.), ze starořecké keramiky (níže) i typické arabské a obřadné tance Afričanů. Wikimedia Commons, pohlednice, archiv autora

úzce souviselo jak s hudbou, tak se slavností.

Kupříkladu u mexických Mixtéků slovo *yaa* značilo zároveň hru, muziku i tanec, který je ovšem – pokud si jej definujeme třeba jako „záměrnou aktivitu s rytmickými pohyby aktéra sdělujícího pocity či jevy“ – dalším ze 73 univerzálních fenoménů. Prostřednictvím tance spolu lidé „komunikují“, tak jako příchozí Španělé s indiány: „Diogo Dias, výběrčí daní, který je člověkem vtipným a okouzlivcím, vzal s sebou jednoho našeho pištěce

s jeho píšťalou. I pustil se s nimi (indiány) do tance, bera je za ruce; a oni se těšili a smáli a pohybovali se s ním velmi dobře v rytmu. Po tanci jim tam předvedl mnoho rychlých otoček a nádherné salto, nad

Súfijští muslimové
tančívají k počtě Boha
(Bosna, 2015). Foto
Michal Novotný

nímž se užasli a smáli a těšili se převelice,“ sepsal Pero Vaz de Caminha v *Dopise králi Manuelovi o nalezení Brazílie* (1500), když vylíčil pěrím nazdobené a tetované indiány.⁷⁴⁸

Sofistikovaná věda o tančení

O definici i výzkum tance se ovšem vedly a vedou pře. Antropologové se zabírají jeho symbolikou, estetikou, komunikační rolí, společenskou funkcí, ale i šířením a změnami v různých společnostech, neboť ne všude se tancuje polka, waltz anebo se poguje. Folklorista Alan Lomax (1968) filmoval rozličné tance s cílem vytvořit srovnávací taneční profily kultur, ale téma je to natolik prchavé, že s vizí pohořel. Adrienne Kaepplerová (1972), kapacita na umění Oceánie, bádala na polynéské Tonze, kde sdělné tance rozebrala po vzoru lingvistů a strukturalistů až na jakési prvosoučástky pohybu: na *kinémy* a jejich sety.⁷⁴⁹ Analyzovat tance cizokrajných národů není věru tak snadné, jak

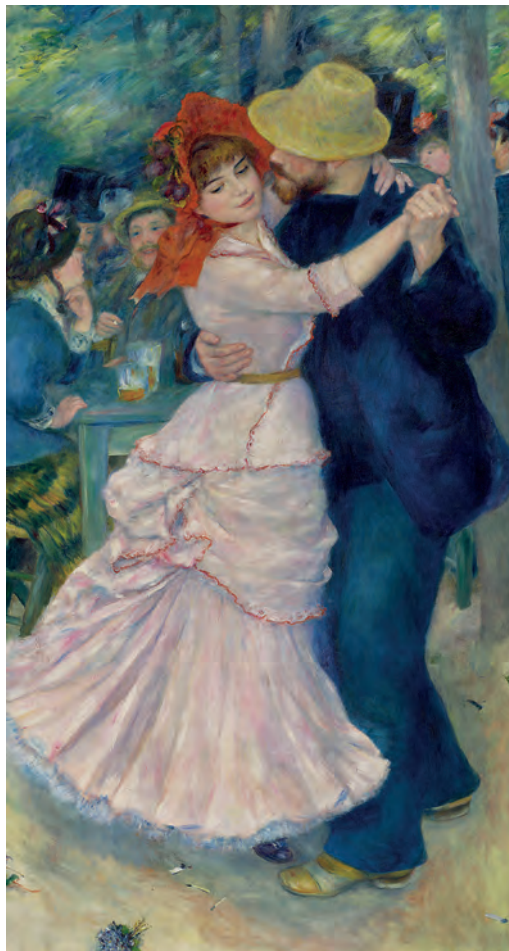
Bhútán je barevnou zemí: tančí se v maskách ze světa mýtů. Pohlednice, archiv autora

Uprostřed pózují tanečníci z Fidži (sbírka Josefa Kořenského, 19. století). Náprstkovo muzeum

Stylizovaná fotografie z japonské „dancing party“ (19. století). Náprstkovo muzeum

by se snad zdálo. U nigerijských Igbů se taneční vzorce vystupujících lišily i podle dosaženého věku, pohlaví a statusu. Pestrost tanců je ostatně nekonečná, jak vědí *etnochoreologové* – tedy experti na taneční folkloristiku.

Tanec sbližuje (Pierre-Auguste Renoir, 1883).
Museum of Fine Arts,
Wikimedia Commons,
public domain

Dejme tomu u préríjních Lakotů, ze jména Oglalaů, se sice konal „Tanec slunce“, jemuž se lakotsky říkalo *wi wan yang wacipi* („na slunce hledící tanec“), ale vlastně šlo o složitý obřad obnovy světa, prosbu o plodnost.⁷⁵⁰ Postěním a sebetřýzněním se indiánští tanečníci snažili docílit soucitu Wakan Tanky. Šlo o čtyřdenní rituál. „Tančí se od rána do časného večera, a protože se Tanec slunce odehrává na vrcholu léta, tanečníci jsou po celý den vystaveni prudkému slunci. Přitom se uplatňuje půst. Tančí se v cyklech po dobu, po níž bubeníci a zpěváci intonují speciální písně.“⁷⁵¹ Tanečníci měli žízeň, byli v transu a vyčerpaní, ale teprve čtvrtého dne je čekala zásadní zkouška: medicinman jim nařídil kůži nad prsy, kudy se dírou provlékly kolíčky a provaz přivá-

zaný ke kůlu... Ve finální fázi pak tanečníci čelem vtančili ke kůlu, ale také se od něj zakláněli vzad, aby provaz i svou kůži napjali. „To opakují dvakrát a počtvrté se plnou vahou vrhnou nazpět proti provazu, takže kůže praskne a oni se uvolní. Zpěv a tanec ustanou teprve tehdy, když se od kůlu uvolní poslední tanečník. Pro všechny účastníky představuje Tanec slunce skutečnou obět...“⁷⁵² Na naléhání misionářů byl tento „ohavný“ zvyk v roce 1881 vládou USA zakázán, přestože pro Oglaly byl takovýto projev udatnosti a odhodlání tím nejvyšším výrazem úcty božské síle.

Krouživý rituální tanec patří i k islámským vyznavačům súfijské mystiky – *dervišům*, kteří se točením mají přivést do jiného stavu vědomí a přiblížit se bohu. Patrně prvním Evropanem, který význam komplexního obřadu popsal, byl jeho přímý aktér: a to Sir Richard F. Burton, orientalista a velký dobrodruh, jenž v polovině 19. století pronikl v přestrojení až do Mekky. Ve svých denících vzpomíná, jak derviši v extázi vykřikovali Alláhovo jméno a tančili i mezi nažhavenými palaši; bodali se sami o nastavené šavle. Když bylo Burtonovo tělo roku 1890 chystáno do hrobu, bylo pokryto nesčetnými jizvami. Spíše než o pozůstatky šarvátek šlo možná o památky na onen obřad (*samá*), do nějž se Burton „s derviši asi zapojil“.⁷⁵³

Coby další připomínka našeho příliš zúženého pohledu na to, cože je vlastně tanec, poslouží ještě příklad od jiných indiánů, kde se dal tanec... dokonce i darovat! „Když jsem se ve společenském domě Čipevajů zúčastnil obřadů před zahájením sklizně divoké vodní rýže, všiml jsem si, že nejprve byl na pořadu válečný tanec Siouxů, který tento kmen daroval Čipevajům i s příslušným velkým bubnem, když tito odvčící nepřátelé konečně uzavřeli mezi sebou mírovou dohodu,“ vzpomínal etnograf Julius Lips na dění z počátku 20. století.⁷⁵⁴